

A papírfalon túl

Gerőcs Péter: *A betegség háza*. Kalligram, Budapest, 2013

Gerőcs Péter korábbi köteteit követően, melyekben a novella műfaja dominál, megírta első regényét *A betegség háza* címmel. A könyv borítója hű előképét adja a műben majdan olvasandó ízig-vérig mizantróp vallomásoknak, illetve, ahogy az alcím mondja, feljegyzéseknek, s a tudat, a lélek azon mélységeibe való alászállásnak, ahol már minden a viszonylagosság büvkörébe kerül, a belső szemek keresztüzébe.

A szerző az irodalomban megszokott, jól beváltak ma már nem mindig nevezhető technikával él: a regény mint talált kézirat kerül az olvasó elé, ám mindez csupán az utolsó oldalakon, a közreadó kommentárjából derül ki. A történet nem feltétlenül indokolt kétszeres lezárása ugyan valóban közhelyesnek hat, ám mindez számomra mit sem von le annak értékéből. Sokkal több olyan mozzanatot lehet találni a műben, mely az irodalomban történő sokszoros felbukkanása ellenére sem teszi laposabbá a leginkább emlékezéssel fémjelezhető, kissé töredékesen felépülő, összeálló regényt.

A regény két szálon indul el, s ezt a látszatot még inkább erősíti az elsőre két külön elbeszélőnek tűnő karakter. Nem tudnám pontosan meghatározni, mely ponton lesz világos, hogy ugyanazon narrátor szólal meg a váltakozó fejezetekben, ám a történet előrehaladtával a Barnabás név említése mindkét vonalon minden kétséget kizáróan alátámasztja ezt. Az újságíró, a „korábbi én” a kronológiát, a linearitást felborítva, inkább az emlékezet csapongó mivoltát idézve eleveníti fel gyermek- és kamaszkorát, korábbi szerelmeit, majd tér át a jelenbeli munkájára. Az életesemények felidézése nem pusztán egyszerű múltba tekintés: a hangsúly a főhős önnön mizantrópiájának feltérképezésén van, vagyis azon, hogyan is csi-szolgatta az emberek iránt táplált gyűlöletét: „Nem tudok az emberekkel beszélni. Szépen, lassan, akkurátusan megutáltam minden egyes embert.

Óriási munka volt mindig bizalmat szavazni egy ismeretlennek, aztán megismerni csak azért, hogy az ismeretség minden állomásán elveszítsek belőle valamit” (89). A nehezen összeálló emlékfoszlányokon túl gyakorta ragadtatja el magát az elbeszélő, s kezd értekezésbe aktuális kérdésekről, például a világhálóról, a politikusokról, a művészetről stb. Az éles szemre valló, kellő iróniával és gúnnyal kifejezett megfigyelések mellett azonban a szerző olykor túlzásokba esik. A szenvedélyes újságíró elbeszélő írástudására kiélezett stílus több ponton is maga alá gyűri a szöveget, e helyeken a karakter kissé veszít hitelességéből. Erre talán jó példa lehet az a részlet, amelyben az urbanizáció visszasságait próbálja megragadni: „Vidéki temető porceláncsöndjén átsüvítő mentőautó-csorda. Szeretkezés közben megoldott matematika házi feladat. Az Őszövetség lombjai közt megcsillanó kőolajfűró. Lombik-bébik vérre menő harca a meghalás előjogáért” (24). Nemcsak a narrátor személyének kidolgozása hagy némi kivetnivalót maga után; barátja csupán határozott körvonalak nélküli, széteső szereplő, akinek szájába leginkább káromkodásokat ad az író, ezért meglepő és következetlennek tűnő az a ritka pillanat, amikor szavait óvatosan megválogatva szólal meg.

Az elbeszélő fokozatosan válik negatívvá az olvasó szemében, nehéz azonosulni egy önmagát Istenné előléptető karakterrel, aki az emberek fölé helyezkedve gyakorol kegyet a szerinte hétköznapiságban elsüllyedt, szűk látókörű nyárspolgárok felett, anélkül, hogy erre bárki igényt tartana. Hangsúlyozza lelki tisztaságát, hogy éppen azért fordult magányba, mert a mások iránt tanúsított túlzott figyelmesség már őt magát sodorta veszélybe. Leginkább az a paradox (v)iszonyulás feltűnő, mellyel Istenhez fordul: „Nem hiszek istenben, de imádkozom, hogy megtartsa életemet, amíg be nem fejezem ezt az írást” (7). Sokáig csupán az elbeszélő szemszögéből, tehát egyoldalú, szubjektív megközelítéssel tárulnak elénk az események, s talán a karakter kifejezetten negatív mivolta miatt nyújt fellélegzést, amikor végre megszólaltatja például a barátját is, aki ugyanúgy szubjektív, ám hozzá képest objektív, kevésbé elfogult szempontot képvisel. Ugyanazt az eseményt mindketten másként mondják el, s valahol ebben a görbe tükörben rajzolódik ki az igazság, amelynek kiderítését minden oldalon nehezíti a szerző. Talán éppen emiatt nem érzem túlzásnak a báty által írott levelet sem, hisz ez is azon kevés mozzanatok közé tartozik, amelyek kívülről engedik láttatni a gyűlöletétől elvakult Barnabást. A dolgok több oldalról történő megközelítése a cselekmény szintjén is megmutatkozik: a regény végén a már beteg elbeszélő a Duna-parton kutat valami után, amiről nem tudja pontosan, micsoda; miután nem jár sikerrel, átmegy a másik oldalra, hogy távolabbról meg-

vizsgálhassa korábbi helyét, ahonnan valami talán elkerülte a figyelmét. Azon pillanatok, amikor az emlékeit felidézõ, lejegyzõ Barnabás kívül helyezkedve a történeten íróként szólal meg, még tovább bonyolítják az első elbeszélõi vonal elõrehaladását. Ezekben a filozófiai jellegû kitérõkben, szerzõi metatextusokban szó esik a szavak automatizációjáról, arról, hogyan is kezd önálló életbe egy szöveg. Az írás mindig meggyõzni is akar, tehát „az újra-elbeszélés a legádázabb õnhitelrontás” (171), „néhány ponton azonban kiegészíthetõek a hiátusok” (171), s éppen a szöveg e vakfoltjai mutatják az utat éntõl énig.

A másik elbeszélõ, akirõl a késõbbieken kiderül, hogy tulajdonképpen megegyezik az emlékeit idézõ narrátorral, egy végzetes tett után intellektuálisan sérül. Egy örök jelenbe zárt karakter feljegyzéseit olvashatjuk, aki tõmondatokban ír le mindent, amit maga körül lát: „Mindent leírok, hogy megtörténjen. Amit nem írok le, az nem történik meg” (66). Amolyan tudatfolyamszerû narrálás ez, melyet olvasva elég gyorsan kiderül, hogy az elbeszélõ emlékezete csupán az elmúlt pár percet tudja felidézni, s nemegyszer hajlamos ugyanazt az információt, megfigyelést rövid idõn belül akár háromszor is megismételni. Nem tudja felismerni tulajdon bátyját, s amit fontosnak tart megjegyezni, nagy betûkkel írja, még ha ezek banális dolgok is: „Teát hozott nekem, meg gyógyszert. Beteg volnék? MEGBETEGEDTEM!” (98). Ezekben a fejezetekben is megbontják a jelen monotonitását a múlt kavargó emlékfoszlányai, ám ezeknek papírra vetése másfajta tudatossággal, szándékkal történik a „korábbi Barnabáshoz” képest. E részek feltûnõen eltérnek az éppen körülötte történõ dolgokat megragadni kívánó leírásoktól, hisz a tõmondatok halmozását felváltja a természetes, gördülékeny, terjedelmesebb mondatokból álló közlés, ilyenkor csupán halvány különbség mutatkozik a narrátorok közt. Az események tetõponthoz történõ közeledésével az író mintha fel is oldaná ezt azzal, hogy az egyik „beteg Barnabás” által írt fejezet, kifejezetten hasonló nyelvezete miatt, úgy torkollik az újságíró én emlékidézésébe, hogy ugyanazon tudatállapotban lévõ elbeszélõ tolla által papírra vetettnek tulajdoníthatnánk. Ezekben a pontokon kezd elvékonyodni a fal, mely határt szab, elválaszt múltat és jelent, tudatot és tudattalant. „Nem csak én nem tudom, amit kellene. Bár nekem mindig új fejezetet kell nyitnom. Nem bánom. Szinte teljesen boldognak érzem magam” (58). Az ilyen jellegû kiszólások még érdekesebbé és kevésbé egyértelmûen értelmezhetõvé teszik a figurát: az elveszett, jelen fogságába zárt elbeszélõ magabiztos karakterként lép elõ, aki mindamellett, hogy tudatában van állapotának, elégedett, sõt, boldog, s ez az egyik legnagyobb különbség korábbi énjéhez képest.

A nyelvezeten túl is vannak átjárások a fejezetek közt; a két legfeltűnőbb motívum, mely megjelenik mindkét énnél, a köhögés és (talán) egy képzelgés arról, hogy „valami kotorászik felettem” (39). A hasonlóságok további taglalása előtt fontosnak tartom, hogy egy kitérő erejéig érintsem a mű elbeszélési technikáit, hisz ezek teremtik meg az alapját a két hang egybeforrásának. A történet sokszor mintha önmagát értelmezné; a feljegyzések említett töredékességével kapcsolatban a fiktív közreadó is megjegyzi, hogy „formájukat tekintve nemigen akaróznak rokonságot mutatni a regények szerkezetével, ám egy kis szerkesztéssel mindenképpen olvashatóvá válnak bárki számára” (260). Az elbeszélő(k) által felidézett múltbéli események leginkább egymástól távoli, összeilleszthetetlen szilánkokként jelennek meg, s sokszor mindez nem csupán a töredékességgel magyarázható, hanem azzal, hogy a mű világa viszonylagossá lesz, az olvasó sosem tudja biztosan, hogy mi is történt valójában. Ennek hű példája az a kamaszkori eset, amit teljesen másként mesél el Barnabás, majd a regény végén a gyermekkori barát. Az események előrehaladását, mint ahogy erre korábban is utaltam, nem kívülről, egy semleges narrátor szemével látjuk, hanem magától az ezeket megélt elbeszélőtől halljuk, aki amellet, hogy nem kevésbé elfoglult önmagával szemben, sokszor csupán homályosan tudja felidézni a történeteket különféle külső körülmények hatására. Akkor dönti le végleg az ingatag kártyavárat, amit a gyanútlan olvasó nehezen, önmagát abban a hitben ringatva épít, hogy már közel a megoldás, amikor a végletekig elmenve kijelenti: „Talán mindabból semmi nem igaz, amit most leírok, s minden csak kigondolás, konfabuláció a semmiből, s nem éppen iróniával írom le, hogy a konfabuláció teremtés is, mint ahogy az álom is idesorolandó” (194). Valóság és fikció itt nem párhuzamosan halad, az író a hihető képzelgést ezek metszéspontján teremti meg. Itt kell ismét utalnom a regény azon részeire, amelyek a történelek szintjén is összekötik a két szálát; az egyik fejezetben, mely a vidékre vonult, dolgozni kívánó újságíró a hirtelen betoppanó, nem várt barát általi megzavarását mondja el, határozott törés érződik, melytől kezdve álomszerűvé válik az események elbeszélése. Minden a tudatalatti merész kavalkádját idézi, ellenőrizhetetlenné lesz: feltűnik egy gonoszságától szenvedő kutya, betegség, karantén, zuhogó esőben háborúznak, a megölt emberek visszatérnek. A leginkább azonban az a momentum üt szöveget az olvasó fejébe, amikor az intellektuálisan még ép Barnabás olyan leírását adja pillanatnyi lelki-, fizikai állapotának, mellyel szinte pontosan definiálja, megjósolja jövőbeli énjét: „Pár másodpercnyi eseményre tudtam csak visszaemlékezni, vagy talán úgy pontosabb, hogy nem voltam tisztában vele, mit tárolt az emlékezetem. Az, ahogy a dolgokat érzékeltem, kezdett egyre inkább egy

vízszintes vonalhoz hasonlítani, amely egyszerűen körbeszalad körülöttem, és nem csinál semmi egyebet” (81). Nemcsak a későbbi énre történik utalás, a gesztus ellentétes irányban is működik, amikor például a „sérült Barnabás” este a szobájában ír, és mellékesen említést tesz arról, hogy az esőben kint háború zajlik, de a sötét miatt senkit sem látni pontosan. A regény oly módon történő fejezetekre bontása mellett, hogy teljesen szabályos váltakozással szólal meg a korábbi, majd későbbi én, ezzel szinte teljesen felszámolva az időbeli különbséget, a metszéspontoknak köszönhetően alakulhat ki bennünk a skizofrénia gyanúja, még ha teljesen ép-kézláb magyarázatunk is van a kialakult betegségre: Barnabás ölt, majd mivel ezzel nem tudott megbirkózni, szén-monoxid és benzodiazepin segítségével kitörli elméjéből tettének emlékét, ám ezzel egyidejűleg örökre a jelen börtönében ragad. A regény előrehaladtával az említett motívumok egyre inkább engedik láttatni azt a széthasadt tudattal rendelkező egyént, akinek énjei egymást figyelik, s kaparják a papírfalat: „Valami kotorászik felettem” (39). A szem belső szemmé lesz, s próbálja végigpásztázni a látomászerű lelki rezdüléseket, ám „ha sokáig nézel egy szakadékba, a szakadék visszanéz beléd”. A következő feljegyzésre bukkan a „sérült Barnabás” korábbi jegyzeteit átlapozva: „Mintha egy mély gödörből kiabálna valaki segítségért, és én éppen arra járnék, és meghallanám. Elsietek kötélért, ledobom neki, és húzni kezdem. A felakasztott hulláját rángatom ki a felszínre” (101). A regény vége felé elmosódik a valós és fiktív közti határvonal, s ezzel párhuzamosan az események lassú kibontakoztatása helyett felgyorsul a tempó, megteremtődik a feszültség, mely az utolsó kaotikus, sokszor agrammatikus mondatokkal éri el tetőpontját: „Nem halhattam meg, mert itt vagyok. Cellámban van én, van én, a fejem hatalmas és nem fér ki a rácsból, kapaszkodnom kell, hogy el ne. Ülök, sírok, toporzékolok. Látom az embert a rácsok között, messze” (258). A borítón megjelenő kép számomra éppen ezért tökéletesen illő a regényhez, mert a legvégén mint ha valóban átszakadna a papírfal, s a belső szem az én által önnön börtönébe zárt gyilkosra, el nem ismert önmagára szegeződne. Olyannyira méltó lezárása lenne ez a regénynek, hogy valóban rejtély, miért érezhetett kész-tetést az író a közreadó kommentárjának beékelésére, mely a történeteken kívül helyezkedve, objektívebb hangvételben toldja meg az eseményeket nem feltétlenül szükséges információkkal. Összegezvén azonban hangsúlyoznám, kiváló regényt vehet kezébe az olvasó, s bár kedvelt az ehhez hasonló téma feldolgozása, véleményem szerint mindez sajátos esszenciát kapott Geröcs Péter művében.